

CZU:82.09(100):61

<https://doi.org/10.52505/filomod.2025.21>

LITERATURĂ ȘI MEDICINĂ: CONTRIBUȚII LA CERCETAREA HOLISTICĂ A LUMII

Valentina LIPCAN

ORCID: 0009-0008-3229-3174

Universitatea de Stat din Moldova

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Rezumat. *Din medicină au derivat nu doar motive literare și nuclee narative, dar și modele combinate de critică și interpretare literară, precum și o serie de principii științifice care recuperează prestigiul literaturii depreciate ca fenomen revoluționar pentru civilizație. Literatura, la rândul ei, devine un material relevant pentru pregătirea integrativă a medicului și pentru îmbunătățirea tratamentelor existente pentru afecțiunile psihice sau cardiovasculare. Medicina ca știință formatoare a literaturii nu este observată doar în curentele realism sau naturalism, dar și în biografia și creația scriitorilor și medicilor care au oscilat între varii experimente pentru a stabili modul în care literatura și medicina se completează, apropiindu-se tot mai mult de soluționarea problemelor stringente și de crearea unor modele terapeutice viabile pentru cititor/pacient.*

Cuvinte-cheie: *literatură, etiologie, practică medicală, etică, cultură științifică.*

Literature and Medicine: Contributions to the Holistic Investigation of the World

Abstract. *Medicine has not only provided literary motifs and narrative nucleuses but also combinatory models of literary critique and interpretation; also, medicine has recovered the prestige of literature as a revolutionary phenomenon for the civilisation. Literature, on the other hand, becomes a relevant material for the integrative preparation of doctors and for the improvement of existing treatments for mental disorders or cardiovascular diseases. Medicine as a formative science for literature is not noted only in literary movements such as Realism or Naturalism, but also in the biography and works of writers and physicians that oscillated between various experiments to understand the way literature and medicine complement each other, progressing towards solving the pressing problems and elaborating viable therapeutic models for the reader/patient.*

Keywords: *literature, aetiology, medical practice, ethics, scientific culture.*

Resping prejudecata specializării; un adevărat artist are o înțelegere totală a omului.

(George Călinescu)

Secolul XXI marchează o tendință în ascendență a practicilor inter- și transdisciplinare în cercetări fundamentale și practici profesionale, însă această tendință nu reușește să demonstreze totalmente valoarea/prestigiul științelor umaniste pentru vindecarea, dezvoltarea și înnobilarea societății și perspectivei sale asupra artelor și științelor medicale. Căutările euristice, așadar, sunt afectate de cuantificări forțate, de scientizări nefirești pentru a recupera într-un fel sau altul prestigiul literaturii, *contemplării și deducției* ca forțe ale progresului. Umanismul veritabil a avut dintotdeauna o mare aspirație către studiul integrativ al lumii, neseparând o știință de alta, o artă de alta. Salvarea omului dintr-o pierdere existențială, culturală și sanitară, astăzi, pare o sarcină complicată din cauza unui reduționism ce afectează inclusiv metodologia cercetării și practicile interdisciplinare. Nu este nevoie să enunțăm lapalisade ce ar explica rolul nobil al medicinei – prea bine cunoscut de omenire –, cel de a salva viața, de a salva continuitatea umanității. Însă, care este granița unde se întâlnesc artele și științele, este arta doar o contemplare pasivă, o metodă simplă de a eluda muncile onorabile și dificile ale vieții?

Iurii Lotman, la începutul lecției sale, *Искусство как форма мышления* (*Arta ca formă de gândire*)(trad. n.) spunea că arta, creând și recreând modelele vieții, ne oferă cunoștințe relativ diferite de cele furnizate de știința pură. Lotman spunea că arta echivalează valoarea științei tocmai prin multitudinea de contradicții ce o conține – ideile cruciale care determină creatorul să aibă o viziune mai pătrunzătoare asupra vieții, ba chiar apropiindu-se de o descriere panoramică, arta și știința fiind „cei doi ochi” ai săi, cele două emisfere. Introducerea acestei lecții vine să fortifice explorările din lecția anterioară *Значение искусства в жизни человека*, (*Semnificația artei în viața omului*) (trad.n.) care ne lasă și întrebarea: „Poate exista oare omenirea fără artă”? (trad. n.)

Încercările de a vedea legături între majoritatea disciplinelor formate de-a lungul epocilor (literatură, medicină, filosofie, teologie, sociologie, antropologie, arte plastice, fizică, matematică, etc.) a însemnat dorința omului de a avea o viziune cosmologică asupra fenomenelor universale, de a completa limitele unei științe cu ideile alteia într-o lume de construcție holistică. Deficiențele morale, sociale, culturale și profesionale au existat dintotdeauna, dar, astăzi, din cauza numeroaselor tentații și formării nu a *omului umanist*, dar a *omului multifuncțional*, care își împarte irațional atenția în numeroase activități, devine imperioasă reexplorarea profilului medicului umanist; iar în cazul literaților și artiștilor să nu practice cercetarea aleatorie și meditații superficiale, având ca pavăză relativismul, dar să aspire către o bine stabilită și amplă „cultură științifică” în filologie, filosofie și arte, revizuind cărți de medicină, arhitectură, matematică, logică ș.a. Ion Biberi, prozator, critic și medic român, a reușit să identifice explozia schimbătoare a utilizării medicinei ca material

util pentru construcția narațiunii, unei creații literare artistico-științifice, de altfel, complete, totale în textul său *Opera literară, expresie a unei viziuni antropologice*. Biberi identifică în evoluția literaturii create pe baza documentării în medicină două opere cruciale: momentul Hippocrates și momentul Johann Kaspar Lavater care a inspirat marea ambiție a lui Balzac – *Comedia umană*. Paginile de analiză morală și psihiatrică ale lui Balzac, care, potrivit lui Briberi, ar fi descris episoade de demență precoce, înaintea lui Emil Kraepelin, operațiile chirurgicale realizate pe câmpul de luptă descrise de Zola și observarea atentă a impulsurilor unei societăți selecte, dar turmentate efectuată de Proust pot oricând egala știința ce se conține în *Manualul de chirurgie operatorie* a lui Louis Hubert Farabeuf sau studiile de psihiatrie ale lui Gaëtan de Clérambault. Mișcarea științifică și culturală eterogenă de unire a literaturii și medicinei fac posibil studiul total, absolut al destinului uman (Biberi, 1982, p. 45).

Renașterea, nu doar perioada dintre secolele XIV și XVI, dar și *spiritul renașterii*, propulsat în eternitate de Leonardo Da Vinci și alți străluciți polimați ca Leon Battista Alberti, Erasmus din Rotterdam, Paracelsus, Jean Fernel, Marsilio Ficino, a inspirat căutarea adevărului prin științele naturii și metafizică totodată. Ficino, de exemplu, fiind o figură ce reușește să unifice modelul de studiu al lumii ce aparține lui Socrate (filosofia moralistă) și cea a lui Democrit (investigarea naturii și realității) într-un *tertium comparationis* superior: „medicina trupului și medicina sufletului” (Garin, 2000, p. 158). În acest sens s-au instituit numeroase congrese, asociații și s-au scris articole, teze, cărți care identifică legăturile interminabile dintre literatură și medicină. De altfel, dihotomia literatură și medicină poate fi înlocuită, în mod logic, de binomul *educație și sănătate*.

Conf. Dr. Corneliu D. Zeana în *Puncte de vedere* evocă deviza Societății Medicilor Scriitori și Publiciști Români (SMSPR): „Deviza lor de căpătâi – să vindeci sufletul întâi” (Zeana, 2019, p. 172). Pacientul și cititorul s-ar regăsi în poziții similare, pentru că fiecare are nevoie de un tratament uman(ist) care să poată sonda adevărata origine și evoluție a bolii și găsi remediul potrivit. Aceste ambiții se materializează în exemplele menționate de Dr. Corneliu D. Zeana – în Scoția tratamentele ar fi acompaniate nu doar de prescripția unui set medicamentos, dar și de lectura unei cărți alese individualizat pentru fiecare pacient. Acceptarea unui asemenea tratament comprehensiv a dus la reducerea numărului de spitalizări și de înregistrări a pacienților cu afecțiuni cardiace; se constată, astfel, că lectura are un „efect anxiolitic” (*Ibidem*, p. 172). Un fapt divers – se mai întâlneau uneori la primul etaj al spitalelor mici librării, astăzi transformate în cafenele și farmacii.

Doctorul Gh. Marinescu a fost interesat de și a studiat „audiția colorată” care constituie perceperea unor imagini vizuale sau culori la auzirea unor sunete fără stimuli de lumină, umbre, etc. – senzații și efecte psihologice regăsite în faimosul sonet *Vocale* de Arthur Rimbaud sau în *Romanța automobilului* de George Topârceanu. Mai mult decât atât, doctorul Marinescu a fost interesat de efectele declanșatorilor auditivi (claxonul automobilului) asupra poetului român

și a ajuns să-l invite la clinică pentru discuții mai extinse (Sager, Mareș, 1967, p. 56). După cum spune și Lionel Bellenger: „a citi înseamnă a întreține o legătură prin pipăit, privire și chiar auz (cuvintele răsună). Se citește cu corpul” (*apud* Stroe, Săucan, 1994, pp. 66-67). Analogic, lectura activă și interpretarea inteligentă a literaturii se transformă într-un proces cumulativ creator de multiple senzații, proiecții mentale și onirice și care antrenează empatia, edifică moralitatea și nu doar formează erudiți sau amplifică vocabularul; Se deduce că literatura, asemeni cinematografului, poate cauza temporare modificări biochimice: în timpul lecturii unei narațiuni palpitate se pot secreta hormoni ai fericirii ca oxitocină, endorfine, și ai vigilenței ca vasopresină, noradrenalină etc. Așadar, de la exploatarea nivelului cognitiv (al memoriei) cititorul poate evolua ca receptor și cercetător al literaturii, suferind tranziții psihologice, trăind viața personajelor, sau asumându-și rolul de observator subiectiv sau participativ – ambele roluri implicând evoluții intelectuale și emoții puternice. Descoperirile în neurologie și psihofiziologie au conectat pentru totdeauna limbajul de gândire, explicând procesul în ascendență: semnele lingvistice desemnează obiectele directe și caracteristicile lor primare și secundare, care, ulterior, determină „abstractizarea realității”, „formarea de noțiuni” și, respectiv, „gândirea umană” (Popovici, Foișoreanu, 1994, p. 131).

Aceste sintagme sunt aplicabile și raporturilor dintre pacient și medic – în cazul în care pacientul este lipsit de abilitatea de a narativiza simbolurile vieții ce ar putea ajuta medicul să descopere etiologia bolii sale. Inhibițiile, reprimările, ignoranța, în cazuri mai grave – afazia – construiesc bariere între medic și pacient. Vorbim despre fluxuri de idei interioare, dar care nu pot fi articulate de pacient și, respectiv, auzite de doctor. Cercetătorii danezi Adersen și Ewald, precum și cercetătorul polonez Gherman și cercetători români din Târgu Mureș au identificat anumite „trasee electromiografice” (*Ibidem*, p. 132) ale buzelor, laringelui sau chiar ale vălului palatin, înregistrând o serie de manifestări electromiografice ce au loc în timpul formării „limbajului interior (*silent speech*)” (*Ibidem*). „Discursul silențios” al pacientului, prin urmare, poate fi depistat de un medic ce observă cele mai infime mișcări ale corpului care trădează prezența gândurilor, dar incapacitatea pacientului de a le povesti, de a le vocifera și poate chiar înțelege. „Medicina bazată pe narațiune (MBN)” (Iniasta, 2012) revendică poziția pacientului dezvoltat intelectual, cu o pasiune autentică pentru creația literară ce devine model de descrieri, de argumentații logice, de compunere a istoriei proprii vieți. Îndepărtându-ne de consultațiile obișnuite, ajungem la momentul când confesiunile și experiențele pacientului se transformă în scrieri literare. Epilepsia, de exemplu, rămâne o boală pentru unii transcendentală, pentru alții demoniacă, dar atacurile acesteia au devenit literatură datorită procedeelelor „literarizării” și personalismului ce fac orice înregistrare clinică mai atrăgătoare. I. Iniasta vorbește, de exemplu, de *The Nightingale Silenced* de Margiad Evans unde se descrie viața în timpul tratamentului pentru epilepsie ce i-a fost aplicat la Institutul de Neurologie din Londra. De asemenea, vorbește despre textele lui Dostoievski privind epilepsia

ce constituie nu doar speculații literare și filosofice exaltate, dar și mărturii cu un fond medical justificat – de la călătoriile întreprinse la Paris și Berlin pentru a avea parte de consultația neurologilor Armand Trosseau și Moritz H. Romberg, până la apelarea la ajutorul medicului scriitor Alexandr Blagonravov pentru a-și apăra în special fragmentele tragico-deterministe din *Frații Karamazov*, scriitorul rus revendică valoarea neurologiei pentru literatură și viceversa (*Ibidem*).

Artistul și medicul reprezentau împreună adesea un unic destin al unei persoane care voia să fie cât mai aproape de cunoștința absolută; chiar din primele istorisiri, din mituri se spune că *Apollon* – zeul soarelui –, a fost un talentat poet și muzician (cânta la liră), dar și un iscusit medic (Nichifor, Bocîrnea, 1965, p. 15). De altfel, cum spunea și Egon Friedell: „Fiecare poet este, într-un anumit fel, un doctor de suflute și fiecare medic trebuie să fie, într-un anumit fel, poet, căci altfel nu va putea citi într-o ființă străină” (*apud* Voiculescu, Angelescu, 1964, pp. 14-15). Andrés Laguna, de exemplu, un ilustru medic spaniol al secolului XV, a avut o formare filologică în limba greacă la Paris, în special datorită regelui Franței care susținea toate formele artei și științei; formare care i-a dat șansa să cunoscă în profunzime scrierile lui Hippocrates și Galen, fortificându-și abilitățile cu o lectură a operelor filosofice conectată la practicile medicale și la studiile de botanologie și medicină (Kousoulis, Karamanou, Androutsos, 2011, p. 672). Amintim și de ce spunea Sigmund Freud în *Autobiografie*, și anume că o conferință ținută despre *Natura* lui Goethe a fost evenimentul care îi inspirase dorința de urma o carieră în medicină (Freud, 1993, p. 12). Vedem cum descoperirile/aforismele marilor scriitori, cei care au fost extrem de aproape de descifrarea filosofiei științelor, au devenit epigrafele inovațiilor și progreselor medicale și au încoronat ambiții umaniste întru salvarea sănătății societății. La Congresul internațional de talasoterapie din 24 mai 1928, inaugurat la Ateneul Român, profesorul Gheorghe Marinescu, salutând inițiativa medicală a helioterapiei, îi invoca pe Goethe, Michelet și Dante care venera soarele prin cuvintele: „Padre d’ogni mortal vita (Părinte al fiecărei vieți muritoare)” (Duțescu, *et.al.*, 2019). Literatura nu rămâne doar în categoria artelor ce conțin idei metafizice și declamații, dar se instituie în țări ca SUA, Spania sau Franța drept un sistem holistic util pentru înnobilarea medicului în formare și mai cu seamă pentru amplificarea calităților sale morale, etice și a dezvoltării metodelor integratoare de elaborare a dosarului clinic al pacientului. Doctorul Fernando A. Navarro, chirurg și specialist în farmacologie clinică din Spania, propune și elaborează o listă recomandată medicilor întru înțelegerea mai bună a durerii pacientului, a căilor alambicate prin care se ajunge la un diagnostic și tratament corect, precum și a destinului unui medic. Lista integrală cuprinde 70 de titluri, dintre care vom menționa câteva din prima parte a acestei *Biblioteci literare pentru medici* (*Biblioteca literaria para médicos*): *Doctor fără voie* (*Le médecin malgré lui*) și *Bolnavul închipuit* (*Le malade imaginaire*) de Molière, *Însemnările unui nebun* (*Занудски сумасуедеуезо*) de Nicolai Gogol, *Un dușman al poporului* (*En folkefiende*) de Henrik Ibsen, *Un caz foarte straniu: doctorul Jekyll și domnul*

Hyde (The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde) de Robert Luis Stevenson, *Insula doctorului Moreau (The Island of Dr. Moreau)* de H.G. Wells, *Morticoli (Les morticoles)* de Léon Daudet, *Însemnările unui tânăr medic (Записки юного врача)* de Mihai Bulgakov (Navarro, 2015, pp. 97-107). Tipul ăsta de practici în sistemul medical reprezintă o încercare veritabilă a de asigura nu doar fortificarea sistemului de valori, dar și de formare a calităților verbale ale clinicianului. Nu degeaba este invocată adesea „valoarea terapeutică a cuvintelor” (Voiculescu, Angelescu, 1964, p. 262). Să nu uităm și de efectul procedeeleor literare asupra cititorului, tocmai tematica medicală a literaturii poate atenționa cititorul asupra problemelor sanitare presante, sau instiga la analiza subtilă a simptomatologiei nu doar prin rapoarte clinice, dar și prin în formele unei „neuropoezii” (*neuropoesía*) (Iniasta, 2012). Iniasta menționează, de exemplu, poemul epic în trei cărți al lui Girolamo Fracastoro *Syphilis sive morbus gallicus* (1530), despre epidemia de sifilis în Europa, în epoca Renașterii, *Emblemas Neurorradiológicos* de José Hierro, sau boala Alzheimer expusă în versuri de Lostalé sau Emilio Pedro Gómez (*Ibidem*).

Idealurile umaniste implementate în medicină, întâlnite în rândurile medicilor occidentali de renume s-au regăsit atât în România, cât și în Republica Moldova. Artele și literatura artistică mereu s-au schimbat în unison cu filosofia, sociologia, culturologia, etica – domeniile de la care pornesc contemplațiile primare liricoidale și, ulterior, epifaniile în știință. În *Medicina românească – Medicina europeană (1859-1916)* sunt menționate unele dintre cele mai importante realizări privind diseminarea principiilor umaniste în publicațiile medicale. Titluri ca *Alienatul în fața societății și științei* (1871), *Responsabilitatea morală și responsabilitatea socială* (1881) de A. Sutzu, *Substratul patologic al pesimismului contemporan* (1900) și *Nevropatia în antichitate, originea socială a conștiinței umane* de P. Zosin demonstrează că includerea problemelor sociologice, culturale, ale psihologiei colective în studiul medicinei au creat chei culturale deschizătoare de metodologii de cercetare combinate elaborate de medici profesioniști pe de o parte și, scriitori pregătiți în domeniul medicinei pe de alta, ca dr. Garoflid, dr. Cimpoeiru, dr. Almogen, M. Petrini-Galați precum și N. Manolescu, Vasile Conta, V. Negrescu sau V. Babeș (Setlacec, 1995, pp. 184-185). E de remarcat că și în Republica Moldova, încă din anii '80-'90 s-a urmărit studiul bioeticii, ca în secolul XXI să aibă loc crearea și activitatea de succes a Școlii științifice naționale de bioetică (ȘȘNBRM), având ca centru constitutiv Catedra de filosofie și bioetică a USMF „Nicolae Testițeanu”, a cărei fondator și figură reprezentativă este doctorul habilitat în filosofie, profesorul T. Țirdea (Ojovanu, 2024, 61). Tocmai valorificarea complementară a literaturii și a medicinei, după noi, include și principiile *bioeticii* – un termen înaintat de către oncologul american Van Rensselaer Potter în textul *Bioethics: The science of survival* (1970) care ulterior devine parte a scrierii sale de amploare *Bioethics: bridge to the future* (1971) (Ojovanu, 2024, p. 54).

Bioetica combină, în esență, recunoașterea naturii umane corporale și psihice ca un întreg individual care influențează în lanț circumstanțele din societate. Un om

dezechilibrat psihic sau fizic reprezintă, de obicei, o materializare vie a ineficienței unui sistem – micropracticile greșite în învățământ, economie, inginerie etc., reflectă nu doar o problemă de pregătire, dar și medicală, a afecțiunilor somato-psihice. Destinul uman, astfel, se află în mâinile clinicianului, a cărui datorie este să aibă o percepție complexă și adecvată a disciplinelor ca *medicină socială* sau *etică medicală*. Un umanist, liberalist și strălucit medic spaniol, Gregorio Maraňon, a fost unul dintre cei care demonstrat valoarea biologică a istoriei, asociind, de exemplu, un document istoric sau o biografie cu un dosar de istorie clinică (Hoddie, 1967, p. 109). Morfologia medicală poate stabili un diagnostic în retrospectivă din informațiile istoriografice accesibile, dar și adesea un fragment, o descriere literară a unei anomalii, boli, crize poate deveni sursa iluminatoare în această „arheologie medicală” (*Ibidem*, p. 110, *trad. n.*). Se consideră că Gregorio Maraňon a depășit concepțiile freudiene invocând endocrinologia: sistemul endocrin fiind cel care leagă manifestările psihice de procesele fiziologice și vegetative alături de funcțiile glandelor endocrine ce construiesc „temperamentele endocrine” (*apud Ibidem*, p. 113, *trad.n.*) care pot determina, de fapt, mari evenimente istorice – o pasiune, un impuls, un atac de furie, o ambiție de moment poate schimba cursul istoriei. Pe această notă, Gregorio Maraňon, luând în calcul demnitatea umană și adăugând contribuțiile endocrinologiei și psihologiei, enunță că medicul trebuie să examineze *întreaga biografie a pacientului* (*Ibidem*, p.114, *trad. n.*). Maraňon, realizând studii istorico-biologice în acest sens ca: *Ensayo biológico sobre Enrique IV de Castilla y su tiempo, El Conde-Duque de Olivares. La pasión de mandar sau Don Juan. Ensayo sobre el origen de su leyenda*. Literatura este conectată la acest obiectiv întrucât prezintă subterfugiile lingvistice, argumentative și narative uneori inaccesibile documentului medical tehnicizat, stabilindu-se chiar o hermeneutică a bolii, a destinului uman, așa cum sugera și Paul Cornea – lectura reprezintă „«un rendez-vous», un apel, o voință de empatie, o smulgere din egocentrism” (Stroe, Săucan, 1994, p. 65).

Neurologia, psihiatria, endocrinologia, cardiologia – ramuri ale medicinei pot fi științele care ar putea să explice apariția unor mari capodopere sau indicatorii fiziologici, biochimici, psihici, sociali chiar și geografici și climatici, care, pe de o parte, revelă obsesii sau afecțiuni determinate ale creației sau, pe de alta, demască patologia antagoniștilor, explică tipologia comportamentelor deviate, psihopatice și prezintă modele contrastante de noblete. În același timp, contemporaneitatea înregistrează tot mai multe încercări de a utiliza principiile științelor medicale în interpretarea și critica literară: de la analize psihanalitice ale personajelor până la studii psihiatrice ale literaturii realizate de medici calificați. A se nota, în acest sens, lucrarea originală a medicului Alexandru Olaru, *Studii de psihopatografie* (1996), care conține capitole de studiu psihiatric, literar și estetic ca: *Experiențele toxicomane Baudelairene, Concepția populară asupra alcoolismului în prelucrările lui Anton Pann sau C.S. Mihăilescu, folclorist medical* și altele care oferă metode combinate de analiză medicală și literară totodată,

reactualizând, poate, involuntar, un înalt standard pentru literații care urmează să studieze literatura din perspectivă psihiatrică incompletă – asemenea demersuri, atrag, iminent, un studiu nu doar al psihologiei, dar și o pregătire cvasi-medicală serioasă. Cesare Lombroso, un renumit psihiatru al secolului al XIX-lea, care a contribuit cu descoperiri controversate și inedite la criminalistică, în lucrarea sa *Genio e follia* (1864) (*Гениальность и помешательство*), vede opera de artă sau realizarea științifică ca material revelator al nebuniei geniului, divulgativ al celor mai ciudate ocurențe în viața artistului/scriitorului. În capitole care analizează alienarea și maniile diferitor artiști, filosofi, matematicieni, fizicieni – strălucite, dar, aparent, delirante personalități ca Rousseau, Schopenhauer, Amper și mulți alții, Cesare Lombroso vorbește despre o „proveniență patologică” (Ломброзо, 2023, p. 135, *trad. n.*), care ar explica variațiile nefirești și explozive ale poetului – uneori scrie versuri sublime, iar alteori compoziții ridicole, indicatoare ale aproape demenței. Lombroso invocă spusele unui melancolic suferind de boală mintală, care era internat în casa de nebuni din Pesaro, despre izvorul și natura poeziei sale: „Poezia, spunea el, este o emanație imediată a sufletului, ce se revelă din pieptul mutilat de miile de pumnale ale vieții” (*Ibidem*, p. 135, *trad. n.*) Să fie oare nebunia și suferința condiții imanente geniului?

Nebunia, de altfel, supusă unor multiple clasificări, a rămas în istoria medicinei și literaturii o afecțiune a cărei nucleu sau proveniență continuă să fie o enigmă. Michel Foucault notează că deschiderea lui Voltaire spre studiul relațiilor inepuizabile dintre umanism și știință în secolul al XVIII-lea va evolua în stabilirea unei demarcații etiologice incerte: „nebunia este ori atingerea organică a unui principiu material, ori tulburarea spirituală a unui suflet imaterial” (Foucault, 1996, p. 212). Michel Foucault descrie natura haotică, dar și completă a etiologiilor din secolul al XVIII-lea, demonstrând veridicitatea ambelor ipoteze menționate, de exemplu, invocând *Traité de l'entendement* de Dufour în care cauzele melancoliei sunt extrem de diverse: bucurii, puternice supărări, meditații prea lungi dar și secreții sau excreții ale sângelui, boala acută prost vindecată etc.; sau, studiul practic efectuat de Black, între anii 1772 și 1787, având ca eșantion reprezentativ alienații din Bethlehem, în care s-au identificat următoarele cauze ale bolii: „predispoziție ereditară, beție, exces de studiu, febra, nașteri succesive, obturarea viscerelor, contuzii și fracturi, boli venerice, sifilis, ulcere prea uscate, eșecuri, neliniște, supărări, iubire, gelozie, exces de devoțiune și de atașament la secta metodiștilor, orgoliu” (*apud Ibidem*, pp. 221-222). Astfel, una dintre ambițiile eterne ale cititorului a fost să îndepărteze incertitudinea și să descopere „originea” unei capodopere și mai cu seamă formula omului de geniu, relaționând-o cu o procese psihogene și bizarerii de orice fel. Cum s-a scris, cum s-a pictat, *cum?*; de ce această creație este o capodoperă? În acest sens, omul de știință apelează la biografia și opera creatorului, și din aceasta la cea a personajelor, aplicând tot tipul de metode psihiatrice preluate de la Ernst von Feuchtersleben, Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Josef Breuer și alții. Originalitatea autorului aproape întotdeauna se ascunde în biografia sa; faimosul

text *Contra lui Saint-Beuve* de Marcel Proust nu reușește să anihileze total biografia în analiza literaturii pentru că, iminent, viața autorului modelează creațiile sale pentru că experiențele i-au modificat creierul, inima și spiritul – elementele care, de fapt, au construit opera literară. „Portretul” lui Saint-Beuve care reflectă cazuistica și hazardul vieții (Gengembre, 2000, p. 5) în care umbrele centrale exprimă în special gusturile scriitorului este iluminat și de concepția deterministă a lui Hippolyte Taine care căuta prin toți macro- și microindicatorii biografici acea „facultate călăuzitoare” (Gengembre, 2000, p. 5). Astfel de deducții au culminat în termenul aglutinant de „psihobiografie” materializat în numeroase studii ca cel al Mariei Bonaparte despre Edgar Allan Poe (1933) sau cel al lui Jean Delay despre André Gide (1957), evoluând conceptual și practic în „psihocritică” (Charles Mauron) căreia i-a fost dat un vector spre „psiholectură” de Yves Gohin și Serge Doubrovsky (*Ibidem*, pp. 18-22). Abordările structurante de ce acest gen ar putea să ne aducă în sfârșit răspunsuri despre științe, norme morale definitorii, imagini estetice unice, modele superioare de existență? Poate oare cu adevărat literatura să materializeze eternul imperativ filosofic de a face viața mai bună? Nimeni nu poate oferi aceste garanții, dar literatura și medicina într-o unitate oferă o mulțime de căi dialectice care încă trebuie parcurse și care duc spre o valorizare autentică a domeniilor existente pentru protejarea sufletului, pentru că așa cum spunea Maimonide, un distins precursor al Renașterii, sufletul este format din 5 segmente (părți): *nutrițional, senzitiv, imaginar, abstract și intelectual* (Olaru, 1996, p. 100). În aceeași măsură, dacă se continuă studiul paralel al creației literare și practicii medicale, are loc conștientizarea disproporțiilor în societatea actuală, reamintindu-ne că angajamentul față de o știință implică o dedicație atât de mare, încât afectează întreaga personalitate; în consecință, omul cunoscător, profesionistul nu poate fi considerat total dacă nu întrușipează și moralitatea socială (*José Luis Aranguren*).

Un *addendum* al reflecțiilor expuse ne rămâne chirurgia – practica medicală care, aparent, este cea mai puțin compatibilă cu literatura, lectura, poezia sau scriitura sentimentală, pentru că un chirurg trebuie să fie, rece, expert, impecabil – întreaga sa viață devine medicina. Totuși, referințele magistrale, erudite din *Medici scriitori... Scriitori medici* contestă această schemă exclusivistă, în care chirurgia și literatura nu se întâlnesc. Alături de medici cu diferită specializare care au fost și scriitori în practică ca Pasteur Vallery-Radot, J. Junod, Mario Tobino, H.N. Blaich, V. Papilian, I. Mironescu, V. Ciocîlteu, George Ulieru, Al. Rădulescu (Voiculescu, Angelescu, 1964, p. 14) și mulți alții ce s-au bucurat de o mai mare faimă ca Anton Cehov sau François Rabelais, autorii vorbesc și despre somități ale chirurgiei care au reușit să-și arate și alura de artiști, filosofi, scriitori, poeți – David Giordano, N.I. Pirogov, C.A. Th. Billroth, Andreea Majocchi sunt cei admirați în compartimentul *Chirurgii despre ei înșiși* (*Ibidem*, 1964, pp. 201-206).

Literatura implică libertatea absolută care direcționează studiul holistic ce decelează legăturile neîntrerupte dintre medicină și toate preocupările umane:

muzică, arhitectură, politică, economie etc., dar cu această evoluție intelectuală este obligatoriu să se producă și o evoluție estetică și morală. Un cititor cu formare științifică, dar și cu sensibilitate rafinată ajunge să învețe să trăiască nemaipomenite aventuri, să fie un om demn și adevărat prieten de la Alexandre Dumas, să lupte pentru justiția socială și pentru iubire de la Charles Dickens, să recunoască valoarea științelor și să înțeleagă tipologia criminalilor, devianților de la Émile Zola, să fie un observator inteligent și pasionat al lumii decadente de la Thomas Mann, să rămână un intelectualist, un prestidigitator, o indescifrabilă enigmă până la final de la Vladimir Nabokov – dar, în fond, cititorul își dă seamă că toate acestea sunt recurente la toți marii gânditori care au creat o *terapie universală* ce ar putea preveni actele maniacale, perverse, violente, imorale, sinistre de care este capabil *omul ce posedă cunoștințe, dar nu și conștiință*.

Referințe bibliografice:

1. BIBERI, Ion. *Eseuri literare, filosofice și artistice*. București: Cartea Românească, 1982, 315 p.
2. DUȚESCU, Benone, et.al. *Evoluția medicinei românești după Marea Unire*. 2019. Online. <https://www.viata-medicala.ro/evolu-ia-medicinei-romanesti-dupa-marea-unire-18241> [accesat 1-08-2025].
3. FOUCAULT, Michel. *Istoria nebuniei în epoca clasică*. București: Humanitas, 1996, 540 p. ISBN 973-28-0671-0.
4. FREUD, Sigmund. *Autobiografie*. Traducere, cuvânt introductiv, două capitole adiționale și note de dr. Leonard Gavrilu. București: Editura Științifică, 1993, 136 p. ISBN 973-44-0111-4.
5. GARIN, Eugenio. Filosoful și Magul. În: *Omul Renașterii*. Traducere de Dragoș Cojocar. Prefață de Maria Carpov. Iași: Polirom, 2000, 311 p. ISBN 973-683-397-6.
6. GENGEMBRE, Gérard. *Marile curente ale criticii literare*. Iași: Institutul European, 2000, 80 p. ISBN 973-611-109-1.
7. HODDIE, James H. El concepto de la labor del historiador y biógrafo en las obras de Gregorio Marañón. *Bulletin hispanique* 69 (1), 1967, 106-122. https://www.persee.fr/doc/hispa_0007-4640_1967_num_69_1_3896 [accesat 9-08-2025].
8. INIESTA, I. Neurología y literatura 2. *Neurología*, 29(4), 2012, 242-248. <https://doi.org/10.1016/j.nrl.2011.02.007> [accesat 11-08-2025].
9. KOUSOULIS, Antonis A., KARAMANOU, Marianna, ANDROUTSOS, George. Andrés Laguna. A great medical humanist (1499-1559). *Acta medica portuguesa*, 24(4), 2011, 671-674. https://researchonline.lshtm.ac.uk/id/eprint/2006326/1/Andr%C3%A9s%20Laguna%20a%20great%20medical%20humanist_GOLD%20VoR.pdf [accesat 30-07-2025].
10. STROE, Marcus, SĂUCAN, Doina Ștefania. *Empatia și literatura*. Studiu introductiv: Paul Popescu-Neveanu. București: Editura Academiei Române, 1994, 112 p. ISBN 973-27-0379-2.
11. NAVARRO, Fernando A. Biblioteca literaria para médicos (I). *Revista de Medicina y Cine*, 11(2), 2015, 97-104. https://revistas.usal.es/cinco/index.php/medicina_y_cine/article/view/13148/13513 [accesat 20-07-2025].

FILOLOGIA MODERNĂ.

Ediția a XIX-a, Chișinău, 2-3 octombrie 2025

12. NICHIFOR, E., BOCÎRNEA, C. *Muzica și medicina*. București: Editura Medicală, 1965, 56 p.
13. OJOVANU, Vitalie. *Axiologia și medicina. Dimensiuni teoretico-metodologice*. Ediția a II-a. Chișinău, 2024, 290 p.
14. OLARU, Alexandru. *Studii de psihopatografie*. Craiova: Scrisul Românesc, 1996, 346 p. ISBN 973-38-0179-8.
15. POPOVICIU, Liviu, FOIȘOREANU, Voica. *Visul: de la medicină, la psihanaliză, cultură, filosofie*. București: Editura Universul, 1994, 408 p. ISBN 973-9027-21-0.
16. SAGER, A., MAREȘ A. *O pasiune de o viață: celula nervoasă. Viața și opera lui Gh. Marinescu*. București: Editura Științifică, 1967, 95 p.
17. SETLACEC, D. *Medicina românească – Medicină europeană (1859-1916)*. București: Editura Medicală, 1995, 328 p. ISBN 973-39-0268-3.
18. VOICULESCU, Marin, ANGELESCU, Mircea. *Medici scriitori... Scriitori medici*. Cu o prefață de Tudor Vianu. București: Editura Medicală, 1964, 286 p.
19. ZEANA, Corneliu. *Medicină și literatură*. În *Revista Medicală*, Vol. LXVI, nr. 2, 2019, pp. 171-173. Online. https://rmj.com.ro/articles/2019.2/RMJ_2019_2_Art-16.pdf [accesat 20-07-2025].
20. ЛОМБРОЗО, Чезаре. *Гениальность и помешательство*. Перевод с итальянского Г. Тетюшиновой. Москва: Издательство АСТ, 2023, 384 с. ISBN 978-5-17-112606-3.

Notă. Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.